

Okoliczności powstania Biblioteki

Kiedy rodził się pomysł stworzenia w Poznaniu nowej biblioteki naukowej, cesarzem Niemiec i królem Prus był Wilhelm II Hohenzollern, a nadburmistrzem miasta – Richard Witting. Poznań był wówczas niewielkim, prowincjonalnym miastem na wschodnich peryferiach Rzeszy, stolicą prowincji o wybitnie rolniczym charakterze, „miejszem tanich koncertów i wykładów, liczba osób czytających poważne książki zawsze była tu niewielka”⁵.

W 1893 r. władze Prowincji Poznańskiej kupiły od wojska za 278 tys. marek posesję na narożniku Wilhelmstrasse (ob. Al. K. Marcinkowskiego) i Neustrasse (ob. ul. I.J. Paderewskiego), gdzie w zespole budynków wzniesionych w latach 30. XIX w. mieściło się Generalkommando des V. Armeekorps (Naczelne Dowództwo V Korpusu Armijnego). Przeniesienie dowództwa w 1889 r. do nowej siedziby w pałacowej rezydencji⁶ wybudowanej na zamknięciu północnej perspektywy Wilhelmstrasse pozwoliło na czasowe przejęcie starych gmachów na potrzeby powstałych

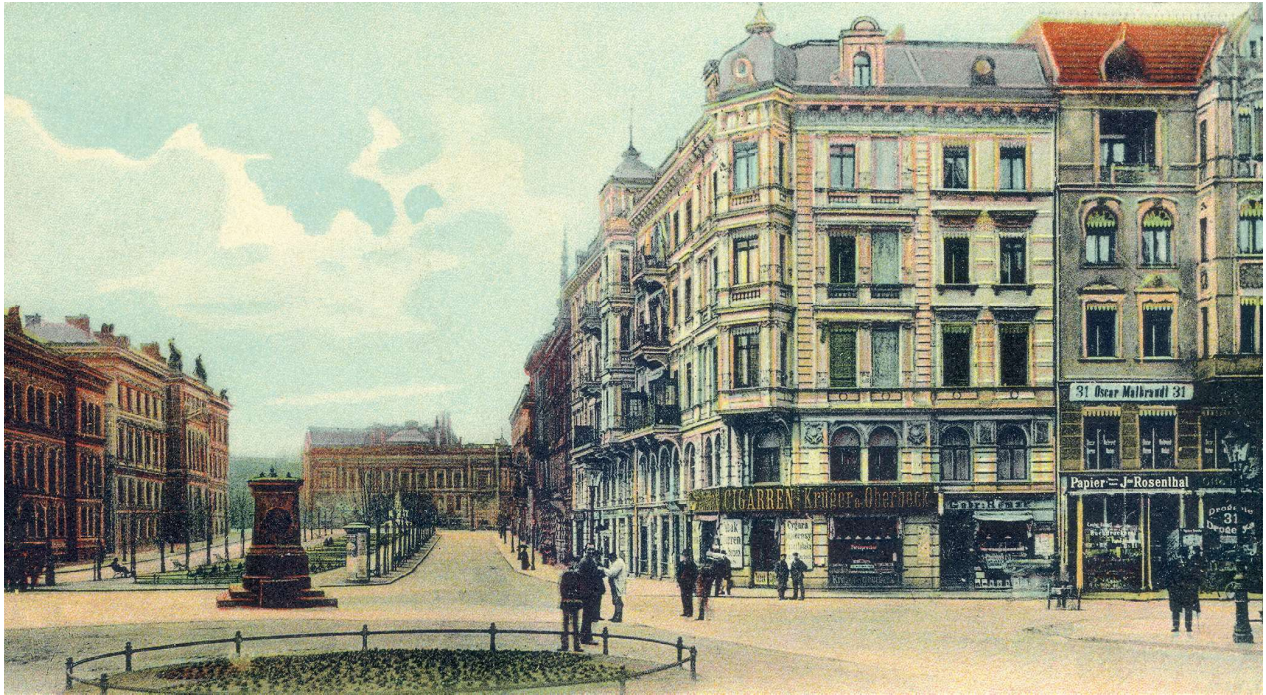
Klatka schodowa KWB z popiersiem patrona –
cesarza Wilhelma I, fot. z ok. 1902 r.

Stare Generalkommando na narożniku Wilhelmstrasse i Neustrasse – siedziba Muzeum Prowincjonalnego i Biblioteki Krajowej, fragment pocztówki z ok. 1898 r.

w Poznaniu niemieckich instytucji kulturalnych: Provinzial Museum (Muzeum Prowincjonalne) i Landesbibliothek (Biblioteka Krajowa). Przeprowadzka została dokonana po remoncie opuszczonych pomieszczeń wojskowych, a uroczyste otwarcie nastąpiło 7 października 1894 r., co odnotowała nawet polskojęzyczna prasa lokalna: „W dawniejszym gmachu komendantury, przy ul. Wilhelmowskiej nr. 9, urządzoną została i otwartą biblioteka krajowa i muzeum prowincjonalne. Czytelnia jest otwartą codzień od godz. 4 do 8 po południu, z wyjątkiem niedziel i dni świątecznych; muzeum prowincjonalne we wtorek i piątek od godz. 11 do 1, a w niedzielę od 11 ½ do 2 godz.”⁷. Muzeum i biblioteka funkcjonowały tam do 1899 r., kiedy

to z powodu rozpoczęcia prac związanych z budową nowej siedziby Muzeum Prowincjonalnego nastąpiła kolejna przeprowadzka, tym razem do pomieszczeń tymczasowo dzierżawionych w Hôtel de Berlin przy Wilhelmstrasse 3. W tym czasie kuratorem zbiorów – zarówno muzealnych, jak i bibliotecznych – był dr Franz Schwartz, którego zasługi podnosili Adolf Warschauer, Ludwig Kremerer czy Rudolf Focke, a także Marian Gumowski czy Lech Trzeciakowski⁸. Jego sprawozdanie⁹ z pierwszych pięciu lat działalności jest – jak się wydaje – jedynym śladem istnienia Biblioteki Krajowej, która stała się instytucjonalnym poprzednikiem Biblioteki im. Cesarza Wilhelma¹⁰. Podstawą zbiorów Landesbibliothek były zbiory dwóch działających w Poznaniu

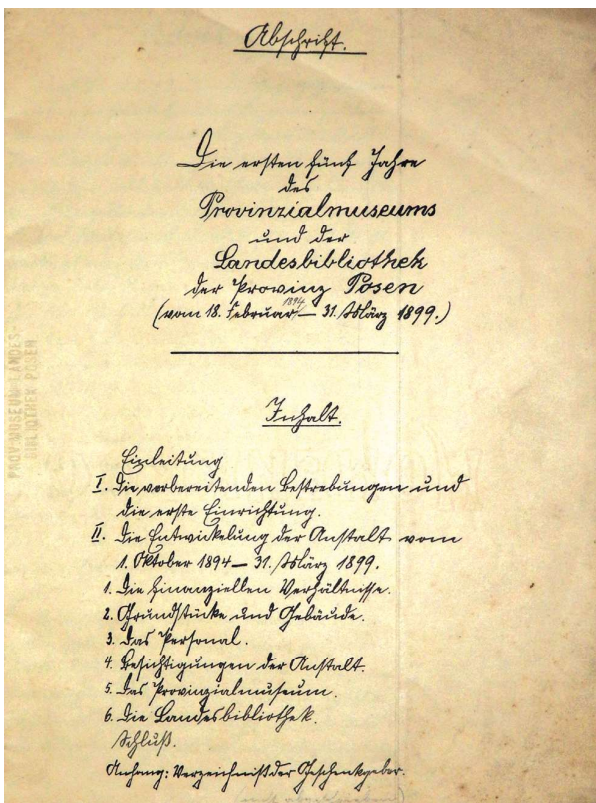
Kamienica przy Wilhelmstrasse 3, w której mieściła się tymczasowa siedziba Biblioteki Krajowej w latach 1899–1902, pocztówka z ok. 1905 r.

niemieckich towarzystw naukowych: Historische Gesellschaft für die Provinz Posen (Towarzystwo Historyczne Provincji Poznańskiej) oraz Posener Naturwissenschaftlicher Verein (Poznańskie Towarzystwo Przyrodnicze).

Friedrich Althoff po raz pierwszy konsultował projekt stworzenia w Poznaniu dużej biblioteki naukowej w czasie obrad pruskiego parlamentu w marcu 1898 r., konferując na ten temat z radcą ministerialnym dr. Friedrichem Schmidtem oraz berlińskim wydawcą i lobbystą dr. Paulem Pareyem¹¹. W wyniku tych rozmów doszło do powołania tymczasowego Komitee zur Einrichtung der Bibliothek (Komitetu ds. Utworzenia Biblioteki). Althoff był w owym

czasie wysokiej rangi urzędnikiem w pruskim ministerstwie kultury¹², odpowiedzialnym m.in. za tworzenie nowych instytucji naukowych i rozbudowę ośrodków uniwersyteckich. Z jego inicjatywy powstała w Poznaniu w 1903 r. Königliche Akademie (Akademia Królewska)¹³, on też stał za powołaniem do życia Kaiser-Wilhelm-Bibliothek.

Ideowym wzorem dla tworzenia KWB był Strasburg – położona na zachodnich rubieżach Rzeszy Niemieckiej stolica Alzacji przyłączonej do Niemiec na mocy traktatu po wojnie prusko-francuskiej w 1871 r. Biblioteka w Strasburgu¹⁴ powstała jako swoiste zadośćuczynienie za zniszczenie w toku działań wojennych starej biblioteki

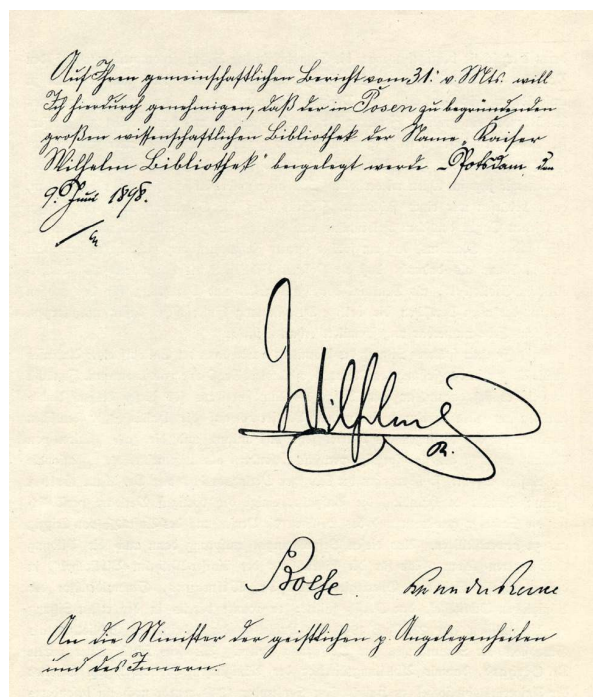
Odps sprawozdania dr. F. Schwartz z pierwszych pięciu lat działalności Muzeum Prowincjonalnego i Biblioteki Krajowej (1894–1899)

Pieczęć własnościowa Biblioteki Krajowej oraz służbowa zalepka listowa (Siegelmarke) Muzeum Prowincjonalnego i Biblioteki Krajowej

miejskiej w klasztorze dominikańskim. Gmach nowej biblioteki dzięki ofiarności całego społeczeństwa niemieckiego został wzniesiony w latach 1889–1894 w historycznym stylu włoskiego renesansu jako siedziba Biblioteki Uniwersyteckiej powołanego do życia w 1872 r. Kaiser-Wilhelm-Universität (Uniwersytetu im. Cesarza Wilhelma).

Pomysłodawcom utworzenia w Poznaniu Biblioteki im. Cesarza Wilhelma przyświecała polityczna idea, że „założenie dużej biblioteki w Marchii Wschodniej (Ostmark) powinno służyć temu samemu zadaniu, jakie przypadło w udziale bibliotece strasburskiej w Marchii Zachodniej (Westmark) – ostatecznemu pogodzeniu się

Decret cesarza Wilhelma II zawierający zgodę na nadanie Bibliotece Krajowej w Poznaniu imienia jego dziadka, cesarza Wilhelma I